

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

EDİRNE CAMİLERİ VE SELİMİYE SEMPOZYUMU

-Tebliğ Özetleri-

1-2 Ekim 2021 / Edirne

Genel Koordinatör

Bünyamin ALBAYRAK
Din Hizmetleri Genel Müdürü

Koordinasyon

Cemalettin GEZGİÇ
Cami Hizmetleri Daire Başkanı

Tashih

Ömer Faruk ARSLAN
Diyanet İşleri Uzmanı

İsmail ARABACI
Diyanet İşleri Uzm. Yrd.

Grafik&Tasarım

Ahmet Sefa BARIŞ
Veri Haz. ve Kont. İşl.

Yayın

Diyanet İşleri Başkanlığı
2021
© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara

Telefon: 0 312 295 73 23-25

Faks: 0 312 284 55 25

E-Posta: dinhizmetleri@diyanet.gov.tr

TAKDİM

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Türkiye'nin Balkanlara açılan kapısı Trakya'da, Tunca'nın Meriç'e kavuşmasından önce meydana gelen kavis içinde bulunan Edirne şehri, pek çok tarihi olaya şahitlik etmiş kadim şehirlerimizdendir. Bizans döneminde zaman zaman Balkanlar'dan gelen kavimlerin tehdidine maruz kalan şehir, Haçlı seferleri sırasında birçok yağma ve saldırıya maruz kalıp tahrip edilmiştir. Osmanlıların şehri Orhan Gazi'nin sağlığında oğlu Murad ile Lala Şâhin'in sistemli bir fetih siyaseti sonucu 1361'de fethettiği kaynaklarda yer almaktadır.

Edirne'nin fethi, tarihi açıdan Osmanlı'nın bir dönüm noktasını teşkil etmiş ve Osmanlı Devleti'ne, İstanbul'a yapılacak bir harekât için büyük bir stratejik üstünlük sağlamıştır. Edirne, zamanla batıya yönelik seferlerde orduların konakladığı merkezi bir üs haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan önce ve Bursa'dan sonra ikinci başkenti olan ve yaklaşık doksan sene bu vasfını koruyan Edirne; Osmanlı hakimiyetiyle birlikte, hazırlanan planlar çerçevesinde imar edilmeye başlanmış, kısa zamanda büyük bir gelişme göstermiştir. Şehirde cami, darüşşifa, saray, han, hamam, medrese, konak, köprü gibi pek çok eser vücuda getirilmiştir. Şehir, özellikle sanat şaheseri camileriyle ayrı bir şöhret kazanmıştır. Böylece Edirne, dünya tarihinde adı anılan meşhur şehirler arasına girmiştir.

Başkanlığımızca, her yıl 1-7 Ekim tarihleri içerisinde kutlanan Camiler ve Din Görevlileri Haftası'nın 2021 yılı etkinlikleri kapsamında, İslam Medeniyetinin önemli mimari eserlerini bünyesinde barındıran Edirne gibi bir şehri ve içerisindeki kültür mirasını -Selimiye Camii başta olmak üzere- tarihi camiler ve külliyesi özelinde ele almak üzere "Edirne Camileri ve Selimiye" konulu ulusal düzeyde bir sempozyum düzenlenmesinin faydalı olacağı mülahaza edilmiştir.

Sempozyumda başta Selimiye Camii olmak üzere, Edirne camilerinin kadim tarihine ve şahit olduğu değişimlere ışık tutmak, bünyelerinde barındırdıkları kültür mirasının bilhassa Türk-İslam sanatları açısından tanıtımına katkı sağlamak, camilerin medeniyetimizdeki eşsiz değerini ve toplumsal fonksiyonlarını din hizmetleri ekseninde mercek altına almak amaçlanmıştır.

Sempozyum, 1 Ekim 2021 Cuma günü saat 16.00'da Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN'ın 2021 yılı Camiler ve Din Görevlileri Haftası teması olan "Cami, Din Görevlileri ve Vefa" konulu açılış konferansı ile başlamıştır. Sempozyumda, 2 Ekim 2021 Cumartesi günü, tarih ve edebiyat, din hizmeti ve toplum, mimari ve sanat, ilim ve hikmet ana konuları temelinde, Edirne camilerini konu alan dört farklı oturum gerçekleştirilmiş ve her bir oturumda dört tebliğ olmak üzere, toplam on altı tebliğ sunulmuştur. Sempozyum tam tebliğ metinlerinin yer alacağı bildiri kitabının Başkanlığımızca 2022-2023 yılları arasında basımı planlanmaktadır.

Sempozyuma her düzeyde katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç biliyor, dijital ortamda yayınlanan sempozyum tebliğ özetlerinin hayırlara vesile olmasını Yüce Allah'tan (c.c.) niyaz ediyoruz.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

EDİRNE CAMİLERİ VE SELİMİYE SEMPOZYUMU

Sempozyum Onursal Başkanı

Prof. Dr. Ali ERBAŞ : Diyanet İşleri Başkanı

Bilimsel Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI : Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Huriye MARTI : Başkan Yardımcısı
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI : Başkan Yardımcısı
Doç. Dr. Selim ARGUN : Başkan Yardımcısı
Doç. Dr. Fatih KURT : Dini Yayınlar Genel Müdürü
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Ali AVCU : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Halis AYDEMİR : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ : Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU : Trakya Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Cevdet KILIÇ : Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Nesimi YAZICI : KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI : Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Düzenleme Kurulu

Dr. Burhan İŞLİYEN : Başkan Yardımcısı
Osman TIRAŞCI : Başkan Yardımcısı
Bünyamin ALBAYRAK : Din Hizmetleri Genel Müdürü
Mehmet BİLGİN : Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü
Cemalettin GEZGİÇ : Cami Hizmetleri Daire Başkanı
Alettin BOZKURT : Edirne İl Müftüsü
Ömer Faruk ARSLAN : Diyanet İşleri Uzmanı
Muhammet KORKMAZ : Mimar

İÇİNDEKİLER

I. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, TARİH VE EDEBİYAT

1. Selimiye İmaretî'nin Yapım Aşamasına Dair Belgeler 6
2. Bir Selimiye Aşığı: Dâyezâde Mustafa Efendi ve Selimiye İsimli Eseri..... 7
3. Ali Emîrî Efendi'nin Selimiye Camii Yazıları 8
4. Edirne'de Saraylı Bir Acem Doktor: Lârî Çelebi (Acemi) ve Camii: Lârî Camii 9

II. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, DİN HİZMETİ VE TOPLUM

1. Pandemi Döneminde Cami Merkezli Din Hizmetlerine İlişkin Tespit, Beklenti ve Öneriler:
Edirne Örneği 11
2. Osmanlı Edirne'sinde Cami: Sosyo-Mekânsal Bulgular ve Değerlendirilmesi..... 12
3. XIV. Yüzyıldan Günümüze Osmanlı Edirne'sinde Kaybolan Camiler..... 13
4. Seyyahların Gözünden Edirne Camileri 14

III. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, MİMARİ VE SANAT

1. Üretene Mutluluk, Seyredene Huzur Veren Muhteşem Yapı ve Onun Banii: Edirne Selimiye Camii (Mimari ve Sanat Boyutuyla) 16
2. Edirne Eski Camii'nin Süsleme Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi 17
3. Eski Cami, Üç Şerefeli Cami ve Selimiye Camii Mimari Özellikleri ve Dönemsel Karşılaştırması 18
4. 1746 Edirne Yangını'nın Dini Yapılarda Oluşturduğu Hasarlar 19

IV. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, İLİM VE HİKMET

1. Edirne Medreselerinde Dârü'l-Hadis ve Dârü'l-Kurrâ Kültürü..... 21
2. Edirne'de Çok Amaçlı Müesseseler: Zaviyeli Camiler 22
3. Mescid-i Nebevî'den Dergâhlara: Bir Gül Otağı, Edirne Hasan Sezâi Dergâhı 23
4. Edirne II. Bayezid Külliyesi 24

I. OTURUM
EDİRNE CAMİLERİ, TARİH VE
EDEBİYAT

1. Selimiye İmaretî'nin Yapım Aşamasına Dair Belgeler

Prof. Dr. Ahmet YİĞİT
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Edirne şehri I. Murad tarafından fethedildiği tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin başkentliğini de yapan en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Yeni gelenlerle şehir kısa zamanda kale surları dışına taşarak yeni mahalleler kurulmuştur. Müslüman mahallelerinin temel özelliği mescit veya cami etrafında teşekkül etmiş olmalarıdır. XVI. yüzyılda şehir; iki saray, 144 Müslüman mahallesinde 144 mescit, ticari ve sosyal çehresini değiştiren imaretler ile adeta zirveyi yaşıyordu. Şehirde Sultan I. Murad ile başlayan imaretlerin zirvesi Sultan II. Selim'in devrin baş mimarı olan ve onun ustalık eseri olan Selimiye İmaretî'dir. Sultan Selim Kıbrıs Adası'nın fethinden elde edilen ganimet ile Edirne'de bina edildiği günden günümüze hala şaheserliğini devam ettiren Selimiye İmaretî'nin inşasını başlatmıştır. İmaret için akarlar yani vakıf gelirleri oluşturulmuştur. Bu imaretin inşası için malzeme temini, taşınması, ırgat ve usta teminine dair mühimme defterlerinde oldukça fazla kayıt mevcuttur. Ayrıca yapılan masraflar; dülger, taşçı, esir, yörük kitleleri olmak üzere tutulan defterler Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde mevcuttur. İmaretin yapımının başlamasından ibadete açıldığı 27 Kasım 1574 tarihi ve sonrasında gerçekleştirilen tamirat, ilave ve düzenlemeler de kayıtlarda mevcuttur. Bu belgeler imaretin yapım aşamasının gizli kahramanları olan dülger, taşçı ve ustaları, sayılarını, almış oldukları ücretleri göstermektedir. Vakıf görevlileri, kütüphanesi, meyve kapanı, medresesi kayıtlarda mevcuttur. İmarete getirilen su ve suyolları, harcanan paralar Edirne'de çok bilinen bir husus değildir.

Bu çalışma ile Selimiye İmaretî'nin yapım aşamaları, malzemelerin nereden, kimler tarafından, kaç kişi, ne kadar ücrete getirildiği, ne şekilde kullanıldığı, imaretin inşa aşamaları, bitişi ve sonrasında yapılan ilaveler Osmanlı Arşiv vesikaları ile ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler

Selimiye İmaretî, Edirne, Mimar Sinan, Arşiv Belgeleri.

2. Bir Selimiye Aşığı: Dâyezâde Mustafa Efendi ve Selimiye İsimli Eseri

Prof. Dr. Selahattin YILDIRIM
Emekli Öğretim Üyesi

Özet

Batı uygarlığında büyük mimari eserleri konu alan müstakil tarihler veya şiir, hikâye ve romanlara karşılık İslam mimari eserleri için pek az şey yazılmıştır. Türk mimarisinin şaheserlerinden Selimiye Camii hakkında Dâyezâde Mustafa tarafından 1165/1751 yılında kaleme alınan Selimiye isimli monografi, klasik edebiyatımızda kendi türünün nadir örnekleri arasındadır. Yazarın bildirdiğine göre eser yazarla dostları arasında kubbe hacmi bakımından Ayasofya ile Selimiye'nin hangisinin daha büyük olduğu konusundaki bir tartışmanın sonucu olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı mimarisinin Bizans mimarisinden geri kalmasını hazmedemeyen Dâyezâde, eserinde, Selimiye Camii'nin daha büyük olduğunu ispat etmeyi amaçlamıştır. Ancak yazar, sadece bu iddiayı ispatla yetinmemiş, ilahi ve ruhani bir yapı olarak gördüğü caminin mimari özellikleri etrafında dini bir sembolizm inşa etmiştir.

Böylece eser hem verdiği mimari bilgi malzemesi hem de bu mimari elemanlar etrafında oluşturduğu dini semboller bakımından bir anlam ve değeri haizdir. Bunun dışında Selimiye Risalesi, hakkında pek az malumat bulunan Dâyezâde Mustafa ve onun diğer eserleri hakkında verdiği bilgiler bakımından da önemlidir.

Selimiye'nin Cihan Okuyucu tarafından yapılan ilmi bir neşri Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında çıkmıştır [Dâyezâde Mustafa, Selimiye (Haz. Cihan Okuyucu), Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2019]. Eserin bu neşir dışında Oral Onur tarafından "Edirne'de Sultan Selim Camii Risalesi" adıyla yapılmış çok hatalı bir çeviri metni (Kuşak Ofset, İstanbul, 2002) ile Zeki Sönmez tarafından yapılmış bir sadeleştirme baskısı mevcuttur. Biz tebliğ metnimizi hazırlarken Cihan Okuyucu'nun bilimsel neşrini esas aldık. Bu neşirde eserin birinci bölümü yazarın portresine tahsis edilmiştir. İkinci bölümde transkribe metin üçüncü bölümde ise sadeleştirilmiş metin yer almaktadır.

Tebliğimizde kısaca yazar hakkındaki bilgiler özetlendikten sonra üçüncü bölümdeki sadeleştirilmiş metinden hareketle bir mimari eserin dini his ve heyecanlara nasıl konu olabildiğini örnek alıntılarla göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Dâyezâde Mustafa Efendi, Selimiye Risalesi, Selimiye Camii, Mimar Sinan, Dini ve Mimari Sembolizm.

3. Ali Emîrî Efendi'nin Selimiye Camii Yazıları

Adem ÇETİN
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Özet

Ali Emîrî Efendi 1857 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. İlk eğitimini ailesinden almaya başlayan Emîrî; daha sonra amcasından Farsça dersleri almış, ilerleyen yıllarda tedrisatına devam ederek Farsçasını geliştirmiştir. Daha çocukken yazma ve nadir eserlere ilgi duymuş ve bu eserleri toplamaya başlamıştır. Hayatının ilerleyen yıllarında birçok farklı devlet görevinde bulunmuştur. Görev yaptığı farklı şehirlerde yazma eserler satın alarak daha sonra kendi adıyla anılacak kütüphanesini oluşturmuştur. Ali Emîrî Efendi Osmanlı ilim dünyasının önemli simalarından biridir. Özellikle edebiyat ve tarih alanında yapmış olduğu çalışmalar bu alandaki araştırmacılar için çok önemlidir. Yazmış olduğu kitaplar ve araştırmalar, kurmuş olduğu kütüphanesi ile yaşadığı dönemin kıymetli simalarındandır. Kendi adıyla anılan tasnif yöntemini geliştiren Emîrî, Kaşgarlı Mahmut'a ait Dîvânu lugâti't-Türk adlı eseri de ilim âlemine kazandıran isimdir. İlk başlarda Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, daha sonra Tarih ve Edebiyat Mecmuası isimleriyle çıkardığı dergiler, dönemin edebiyat ve tarih alanına yön veren yayınlardır. Bu mecmualarda Ali Emîrî tarafından kaleme alınan yazıların yanı sıra o tarihin önemli ilim ve fikir adamlarının yazılarını da bulmak mümkündür. Selimiye Camii yazıları da Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda Ali Emîrî tarafından kaleme alınan ve mecmuanın üç sayısında yayınlanan yazı dizisidir.

Anahtar Kelimeler

Ali Emîrî, Selimiye, Tarih ve Edebiyat, Dâyezâde.

4. Edirne’de Saraylı Bir Acem Doktor: Lârî Çelebi (Acemi) ve Camii: Lârî Camii

Kâmil BÜYÜKER
Yozgat Bozok Üniversitesi
Yozgat Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi

Özet

Serhat Şehri Edirne’nin Eski İstanbul Caddesi ile Saraçlar Caddesi’nin birleştiği noktada yer alan Lârî Camii’nin, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid’in saray hekimi olan Lârî-i Acemi tarafından 1514 yılında yaptırıldığı kaynaklarda zikredilmektedir. Caminin yapıldığı dönem itibarıyla taşıdığı hususiyetlerinin yanında, caminin banisinin hayatı ve hakkında yazılanlar dikkat çekicidir.

Camiyi yaptıran Fatih Sultan Mehmed ve ardından II. Bayezid’in saray doktoru olarak vazife yapan Hekim Abdülhamid Lârî hakkında birtakım iddialar söz konusu olmuştur. Bunlardan birisine göre Hekim Lârî, Fatih Sultan Mehmed’in son dönemlerinde uygulanan yanlış bir tedavi sonucu Sultan zehirlenmiş ve ölümüne kadar giden süreç hazırlanmıştır. Bu meselede vezir-i âzâm Karamanlı Mehmet Paşa’ya uyararak padişahı yanlış tedavi ettiği de nakledilmektedir. Dönemin Osmanlı tarihçilerinin beyanları bunun geçerli olmadığını iddia etse de bu konuda özellikle yabancı tarih kaynakları iddiayı sürekli dillendirmiştir. Hekim Lârî’nin Sultan II. Bayezid zamanında da padişahın yanında görevini sürdürmesi bu iddiaların yersiz olduğunu göstermektedir.

Edirne’de selâtin camilerinden sonra tek kubbeli ve tek minareli camilerin en büyüğü olan ve halk arasında özellikle Lâleli Camii olarak da bilinen Lârî Camii Hekim Lârî tarafından yapımına başlanmış fakat Hekim Lârî camiye tamamlamadan vefat edince cami İstanbul ve Edirne’de Sultan Bayezid Vakfı mütevellisi Hamit Bey tarafından tamamlanmıştır. Cami; farklı tarihlerde ciddi badireler atlatmış, özellikle 1752 Edirne depreminde kubbesi yıkılmış, revaklarının büyük bir bölümü hasar görmüştür. Bu depremin ardından İplikçi Ahmet Ağa camiye ahşap bir kubbe yaptırmış, sonraki dönemlerde de cami ve kubbesi yenilenmiştir. Caminin girişinde Arapça 1514 tarihli sülüs yazılı kitabesi bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde de uzun süre âtil ve harabe vaziyette kalan, Şair Arif Nihat Asya’nın şiirine de konu olan cami ve caminin banisi hakkında arşiv kaynakları ve basılı kaynaklar ışığında bir tebliğ sunulacak, Lârî Camii’nin Edirne camileri arasındaki yerine işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Lârî-i Acemi, Lârî Camii, Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid, Hamit Bey, İplikçi Ahmet Ağa.

II. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, DİN HİZMETİ VE TOPLUM

1. Pandemi Döneminde Cami Merkezli Din Hizmetlerine İlişkin Tespit, Beklenti ve Öneriler: Edirne Örneği

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Dr. Sıddık AĞÇOBAN
Kırklareli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Özet

İslam medeniyetinde camiler sadece ibadet mekânı olarak kalmamış, aynı zamanda sosyal hayatın da merkezinde yer almıştır. Tarih boyunca camiler idari ve hukuki işlerin yanı sıra, kültürel ve sanatsal faaliyetler için de kullanılmış; başta Kur'an eğitimi olmak üzere dini eğitim ve öğretimin merkezi olmuş, hatta okul bulunmayan yerlerde okul görevi görmüştür. Her ne kadar kurumsal statüsünden dolayı idari ve hukuki işlerde kullanılmıyor olsalar da cami merkezli din hizmetleri sayesinde camilerin fonksiyonel çeşitliliğinin bugün de devam ettiği görülmektedir. Bu çalışmada, cami merkezli din hizmetlerinin mevcut durumu ve söz konusu hizmetlerdeki çeşitlilik mercek altına alınmakta; bu kapsamda çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar ve mahkûmlara yönelik hizmetler incelenmektedir. Çalışmanın amacı mevcut durumun yanı sıra, beklenti ve çözüm önerilerinin de tespit edilmesi; ayrıca pandemi döneminin olağan dışı koşullarının bu hizmetleri nasıl ve ne yönde etkilediğinin incelenmesidir. Çalışma verileri, Edirne bölgesindeki din görevlileriyle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formları ve telefon görüşmeleri yoluyla toplanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre cami hizmetlerinde kırsal bölgeler ile merkezi yerler arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde görevliler, sadece cami cemaatiyle değil, aynı zamanda bölge (köy) halkıyla da irtibat kurabilmektedir. Bu bakımdan kırsaldaki hizmet çeşitliği potansiyelinin merkezi yerlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kırsal bölgeler din hizmetleri için gerekli alt yapı desteğini sağlama konusunda merkezi yerlere göre dezavantajlı durumdadır. Pandemi koşullarının, genellikle beklenildiği gibi mevcut hizmet alanları ve cami cemaati üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu koşullar bazı yerlerde cami cemaatinin ve Kur'an kursu öğrencilerinin sayıca azalmasına, bazı yerlerde ise hizmetlerin minimize edilmesine yol açmıştır. Ancak pandeminin bazı olumlu sonuçlarından da söz etmek mümkündür. Nitekim bu süreç cami cemaatinin camiye sadakatini artırıcı yönde bir etkiye neden olmuş; bu çerçevede özellikle kırsal bölgelerde cemaate katılımın arttığı tespit edilmiştir. Nihayet salgın sürecinin kırsal kesimde din görevlilerinin daha çok kişiyle irtibat kurmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu dönemde cami hizmetlerine doğrudan ulaşamayanlar için çevrim içi hizmetlerin kullanılabileceği de anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Camiler, Cami Merkezli Din Hizmetleri, Pandemi.

2. Osmanlı Edirne’inde Cami: Sosyo-Mekânsal Bulgular ve Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Abdullah Taha İMAMOĞLU
Trakya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Muhammed Ali BAŞARAN
Trakya Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Araştırma Görevlisi

Özet

İçerisinde ticaret, eğitim gibi işlevlerin yanı sıra çeşitliliği barındırmasıyla ön plana çıkan şehir mekânının biçimlenmesinde inanç ve kültürün büyük pay sahibi olduğu bilinmektedir. Yunan kentinin hâkim konumundaki tapınaklardan Roma’nın kilise merkezli meydanlarına toplumun düşünce ve inanç dünyasıyla konumlandırılan ibadet yerlerinin özellikle sanayileşme öncesi toplumlar için taşıdığı bilgi ve önem göz ardı edilemez. Günlük rutinleri ve dünyayı algılama biçimlerinde farklılıkları olan Osmanlı toplumu ve şehirleri için ibadet yerinin (caminin) öncü yapı olduğu, konumlanması ve mekânsal pratikleri açısından daha fazla ağırlığı olduğu görülmektedir. Osmanlı şehirleri için mahalle ölçeğinde yapılan çalışmaların artmasıyla camilerin üstlendiği çok sayıda işlev bilinir olmaktadır. Komşu belirleyen kefalet sistemi, yönetim, dayanışma ve yerel hizmet cami ve çevresince (imam ve müteveli yönetimi) yerine getirilen işlevlerden birkaçıdır. Osmanlı toplumunda böylesine önemli işlevleri yüklenen cami; toplantı ve karşılaşma mekânı olma vasıflarının yanı sıra resmi görevlileri olan imam ve müezzinlerle de idari ve sosyal sorumlulukları olan merkeze dönüşmektedir. Bu noktada merkezin tabii yöneticisi olan imamlar mahallenin idarecisi hüviyetini de deruhte etmektedirler. Öte yandan imamlar merkezi yönetimin uzantısı olarak devletin kararlarını, emir ve yasaklarını bildiren bir bakıma devletle toplumun temas noktası görevini yürütür. Bu dikkatle tebliğde öncelikle Osmanlı Edirne’inde camilerin yer seçimleri ve mekânın biçimlenmesindeki rolü, ardından toplum hayatı ve onun biçimlenmesindeki rolü üzerinde tespitler yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Edirne’nin Osmanlı dönemine ait camileri harita üzerinde konumlandırılarak seçili camiler için mahalle ölçeğinde morfolojik değerlendirmeler yapılırken, dönemin sosyal hayata ilişkin gözlemleri ve yazılı eserlerde yer alan anekdotları aktarılarak tarihteki ve günümüzdeki yansımaları keşfedilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Edirne, Cami, Mekân, Sosyal Hayat.

3. XIV. Yüzyıldan Günümüze Osmanlı Edirne'sinde Kaybolan Camiler

Orhan BUYUK
Diyaret İşleri Başkanlığı
Edirne İl Müftülüğü Kur'an Kursu Öğreticisi

Özet

Edirne 1361 yılında Osmanlı Devleti zamanında fethedildikten sonra şehrin fiziki yapısındaki değişim ile birlikte manevi yapı da farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Fetihden sonra Kaleiçi'ndeki iki kilise camiye çevrilmiştir. Hemen akabinde şehre ilk tarihi cami de bina edilmiştir. Türk nüfusun artması ile birlikte şehirde yapılmaya başlayan camiler de artış göstermiştir. Edirne tarihçilerinden Abdurrahman Hibrî Edirne'de h. 1046'da bizzat kendisinin de tespit ettiği 10'u selâtin cami olmak üzere toplamda 40 camiden bahseder. Ahmet Badi Efendi ise Edirne'de 16'sı selâtin cami olmak üzere 61 adet caminin olduğunu, kullanılır durumda ve harap halde toplamda 164 mescidin var olduğunu dile getirir. Edirne'yi ziyaret eden Evliya Çelebi de 314 caminin varlığından bahseder.

Tarihin akışı içerisinde Osmanlı'dan günümüze birçok cami ve mescidin Edirne şehrinde inşa edildiğini görmekteyiz. Fakat yıllar içerisinde yangın, deprem, savaşlar ve istilaların etkisinin yanında satılarak veya yıktırılarak birçok tarihi cami ve mescidin şehrin var olan dokusundan kaybolduğunu görmekteyiz. Bunun dışında bazen mahallelerin eski yerleşim alanlarından yeni yerleşim alanlarına kayması da tarihi camileri âtil konuma getirmiştir (Evliya Kasım Paşa Camii gibi). Bu camiler günümüzde mevcut olmamasına rağmen önceden bulunmuş olduğu sokağa ismini vermiş olup; günümüzde ise sessiz bir şekilde ortadan kaybolduğuna şahit olmaktadır.

Müslümanlar bulunmuş olduğu mekânlarda cami ile hayat bulmuş ve cami ile etrafına hayat vermiştir. Şehirde bu kadar çok caminin olması hayır sahiplerinin bu konuda istekli olduğunu, birçok amacın dışında yaygın eğitim kurumu olarak kullanıldığını, insanların ibadet ve buluşma mekanları olarak aktif olduklarını görmekteyiz. Bundan hareketle cemaatle namaz kılmanın Edirne'de yaygın olduğunu da ifade edebiliriz.

Bu çalışmamızda hayatta olmayan tarihi camiler ve mescitler Osmanlı Arşiv Belgeleri, şehir tarihi çalışmaları, diğer kaynak eserlerin yanında bizzat gözlemleyerek tarihi cami, kalıntı fotoğraflarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan bazıları ise şu camilerdir: Halebi Camii, Çokalca Camii, Vavlı Camii, Koğacılar Camii, Şeyh Şücaeddin Camii, İsmihan Sultan Camii, Noktacı Camii, Balaban Paşa Camii, Umur Bey Camii.

Ayrıca bu çalışma ile birlikte Osmanlı medeniyetinde halkın cami ile ne kadar iç içe olduğunu, Edirne şehrinin Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra şehirde kaç tane cami ve mescit bulunduğunu, Müslüman nüfusun yoğunluğunu ortaya koymuş olacağız. Böylece tarihi mirasa olan vefa borcumuzu da bir şekilde yerine getirmiş olacağız.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Tarihi Miras, Cami, Mescit, Osmanlı.

4. Seyyahların Gözünden Edirne Camileri

Yılmaz KAHRIMAN
Millî Eğitim Bakanlığı
Edirne İl Millî Eğitim Müdürlüğü Öğretmen

Özet

Edirne kenti, yüzyıllar boyunca sahip olduğu kültürel varlığı ile birçok araştırmalara konu olmuş sayılı kentlerimizden biridir. “Şehirler Sultanı, Sultanlar Şehri” olarak anılan Edirne’nin tarihi yaklaşık sekiz bin yıl öncesine dayanır. Edirne tarihi ve kültürel yönden en önemli gelişimini Osmanlı döneminde yaşamış, 92 yıl boyunca Osmanlı’ya başkentlik yapmıştır. Cami; Arapça cem’ kökünden türeyen “toplayan, bir araya getiren” anlamından türemiştir. İslam dininin ibadet mekânı olan cami ve mescitler bakımından Edirne şehri çok zengin bir birikime sahiptir. Öyle ki şehrin tanıtımında camilere ait unsurlar ön plana çıkmaktadır. “Selimiye’nin yapısı, Üç Şerefeli’nin kapısı, Eski Cami’nin yazısı” ifadesi artık bir tekerleme haline gelmiştir. Ünlü gezgin Evliya Çelebi seyahatnamesinde Edirne’de 314 caminin bulunduğu bahseder. Edirne camileri önemli kültürel unsurları bünyelerinde barındırmaktadır. Nitekim İslam dünyasının ilk “Üç Şerefeli Camii” burada inşa edilmiştir. İlk Hünkâr Mahfili II. Bayezid Camii’nde uygulanmıştır. Camilerin kalem ve ahşap işleri, yazıları, çinileri hepsi birer sanat şaheseridir. Edirne camileri şehrin sosyal yaşamına da büyük katkı sağlamıştır. Selimiye ve diğer camilerin kütüphaneleri, Bayezid Camii’nin yoksulların ihtiyaçlarının karşılandığı tabhâneleri, Aşekadın ve Eski Cami’nin yaz kış içecek ikramı sunulan sebilleri, Muradiye’nin Mevlevihane’si ve olmazsa olmaz medreseleri ile hazire yani mezarlıkları bunlara birer örnektir. Edirne’deki camilerin tamamı çok değerli ise de Selimiye Camii için ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Bu cami için o kadar çok söz söylenmişse de sanırım en anlamlısı Alman Ursula Netdalbek’in söylediği “Dünyada sanat eserleri gökteki yıldızlar misalidir. Ayasofya bir ay, Selimiye ise güneştir.” sözüdür. 2011 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne giren Selimiye Camii Mimar Sinan’ın “Ustalık Eserim” dediği bir şaheserdir. Ufukların Tacı Selimiye Camii 2475 m² iç hacmi ile dünya üzerindeki en geniş ibadet alanlarından biridir. Sinan Usta’nın muhteşem eseri medrese ve kütüphanesi ile de ışık saçmaktadır. Halk arasında adeta “İkinci Kâbe” kabul edilen Selimiye Camii, Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün de dikkatini çekmiş ve gazi 25 Aralık 1930 tarihinde camiyi gezmiştir. Ayrıca Kâtip Çelebi, Bulgar gezginler Mihail Macarov ile Dobro Minkov, Rus Andrey Muravyov ve Vladimir Teplov, İngiliz gezgin Annie Brassey ve Alman gezginler Reinhold Lubenau, Salomon Schweigger ile Hans Dernschaw seyahatnamelerinde başta Selimiye olmak üzere Edirne’deki camiler hakkında bilgiler vermişlerdir. Bu çalışmanın amacı, şehirdeki camileri özellikle de Selimiye Camii’ni yerli ve yabancı seyyahların anlatımı ile okuyucuya aktarmaktır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Selahattin, Selimiye, Seyyah, Seyahatname.

III. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, MİMARİ VE SANAT

1. Üretene Mutluluk, Seyredene Huzur Veren Muhteşem Yapı ve Onun Banii: Edirne Selimiye Camii (Mimari ve Sanat Boyutuyla)

Doç. Dr. Hasan YAŞAROĞLU
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

İnsan elinden çıkan, başkalarında hayranlık uyandıran, güzel, estetik ve orijinal olan ürüne sanat eseri denilmiştir. Bu uğraşı veren kişi ise sanatkârdır. Sanatkâr tabiata ilave olunmuş insandır. Bir başka ifade ile sanatkâr tabiatta natamam bırakılan eseri onun istikametine göre ikmal eden kimsedir. Sanat ise marifetin amele tatbikidir. Bir başka ifade ile sanat; insanın gördüğü, işittiği, his ve tasavvur ettiği güzellikleri, diğer insanlarda estetik bir iz bırakacak tarzda ifade etme ameliyesidir. Sanatın merkezinde sanatkâr vardır.

Her işte güzeli aramak İslam'ın emridir. Bu bakımdan amacı güzeli gerçekleştirmek olan sanat ile din arasında bir irtibattan söz edilebilir. Sanatın kaynağı ilahidir. İnsanı, “yarananların en güzeli olan Allah yaratmıştır.” (Mü’minûn 23/14). Ve ona kendi ruhundan üflemiştir. (Sad 38/72). Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Allah her şeyde iyilik ve güzelliği emretmiştir. Bir hayvan boğazlanırken bile güzel boğazlanmalıdır.”

İnsandaki estetik zevk ve güzellik anlayışı, güzele olan düşkünlük bu ayetlerdeki yaratma hadisesine dayanmaktadır. Güzel olan Allah, insanı güzelliklere düşkün bir fitrat üzere halk etmiştir. “Ahsen-i takvim”in sırrı budur. “Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık” (Tin 95/4). “O, sizi tasvir etti ve suretlerinizi güzel yaptı.” (Tegâbün 64/3).

İnsana güzel ahlakı telkin eden dindir. Sanat ise güzelin yanında bir de yüksek estetik zevki duyumsatması ile kendisini gerçekleştirmiştir. Buradan anlaşılan dinin de sanatın da mutlaka güzeli ve estetiği hedeflemiş olmalarıdır. Dinin kaynağı ilahi vahiy, sanatın kaynağı ise Allah'ın bazı insanlarda yarattığı sezgisel güç ve kabiliyettir. İnsanoğlunun en mütakamil hali insan-ı kâmil mertebesidir. İnsan-ı kâmil yüksek ahlak ile yüksek estetik zevki birleştiren, kaynaştıran kişidir. Bu bir anlamda sanatkardır.

Osmanlı tarihinde sanatkârı temsil ve ifade etmesi bakımından en ön plana çıkan şahsiyetlerden biri hiç şüphesiz Mimar Sinan'dır. Koca Mimar, Edirne Selimiye Camii ile bu temsiliyeti fazlasıyla hak etmiştir. Tarihimizde mimari sanatlar açısından ona ulaşabilen hiç kimse yoktur. Edirne Selimiye Camii; yüksek estetik zevkin, üstün beceri ve kabiliyetin, kısaca kemâlâtın bir ürünü olarak cami mimarisinde zirveyi temsil etmektedir. Sinan, bu ve diğer tüm eserleri ile tarihe damgasını vurmuştur. “Ser mimaran-ı cihan ve mühendisân-ı devran”ın, kısaca Koca Sinan'ın, başta mezkûr eseri olmak üzere tüm yapıtlarının sanatsal açıdan incelenmesi bu tebliğin konusunu teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sanat, Sanat Eseri, Mimari, Mimar Sinan, Edirne Selimiye Camii.

2. Edirne Eski Camii'nin Süsleme Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Funda NALDAN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Eski Cami, Edirne ilinin merkezinde yer almaktadır. Edirne'de özgün durumu ile günümüze ulaşmış en eski cami olarak da bilinir. Yapımı Emir Süleyman Çelebi tarafından 1403'te başlatılan cami, Çelebi Sultan Mehmed tarafından 1414 yılında tamamlanmıştır. Caminin yan kapısı üzerindeki kitabeye göre mimarı Konyalı Hacı Alaeddin, kalfası ise Ömer İbn-i İbrahim'dir. Yapı bir külliye'nin parçası olmakla birlikte külliye'nin de günümüze kadar gelebilen tek yapısıdır. Cami, medrese, bedesten, muvakkithane ve sebül gibi yapı türlerinin külliye içerisinde olduğu bilinmektedir.

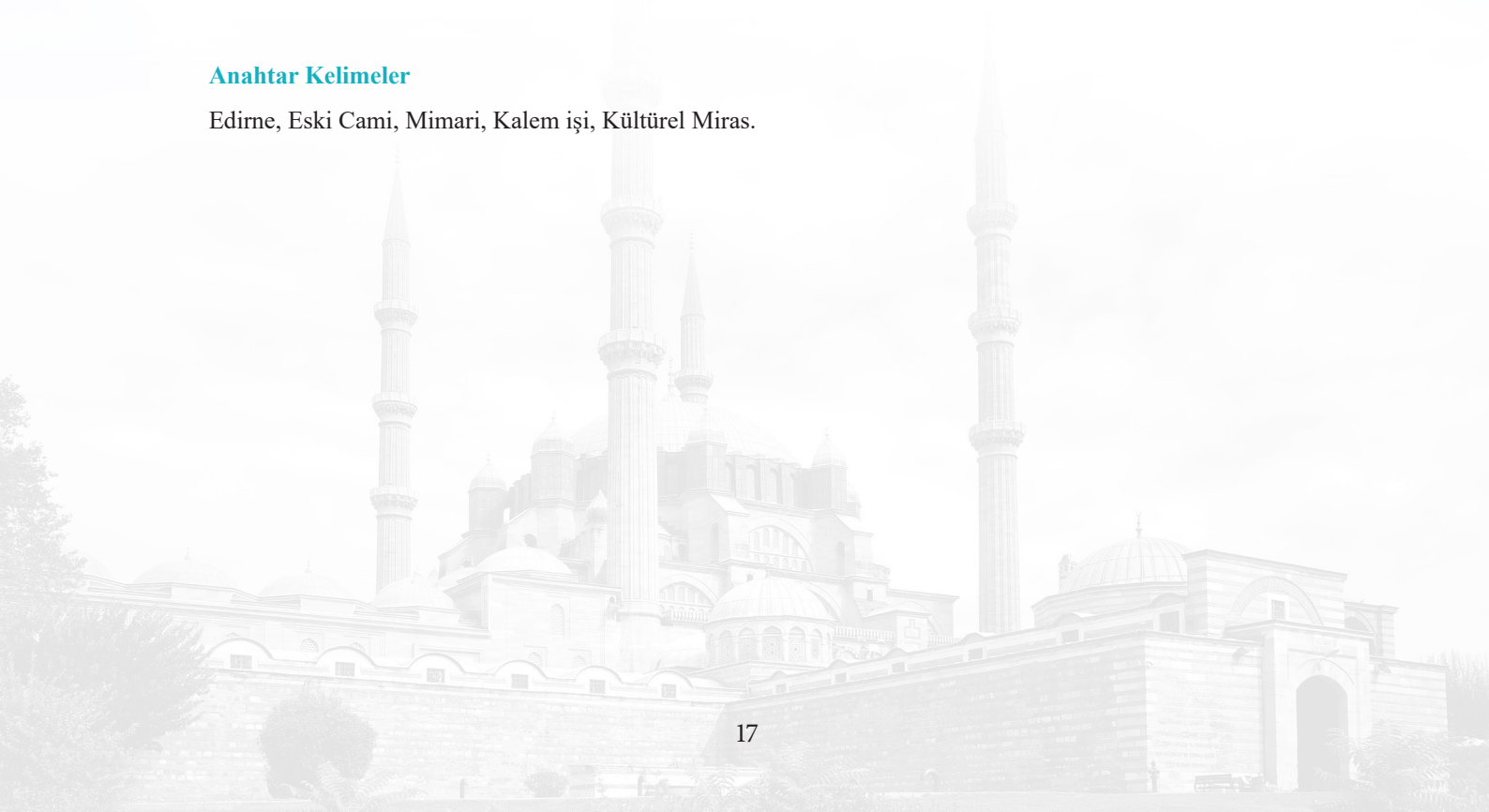
Eski Cami, çok kubbeli yapılar grubuna girmektedir. Bursa Ulu Camii bu plan tipinin en olgun örneği kabul edilmektedir. Kare planlı harimin üzerine dokuz eşit kubbe örtmektedir. Kubbeler ortada yer alan bağımsız dört paye ve beden duvarlarına bağımlı 12 payeye oturmaktadır.

Cami süslemeleri cephelerde ve iç mekânda yer almaktadır. Son cemaat yerinde alması duvar örgüsü yapıya bir hareketlilik katmıştır. Son cemaat yerinde yer alan tonoz ve kubbe içleri kalem işleriyle bezenmiştir. Taç kapının iki yanındaki pencerelerin kemer alınlıkları renkli taş geçmeli olup muazzam bir güzelliğindedir. Mukarnas kavsaralı olan taç kapı dikkati çekmektedir. Cami içi hiçbir yer boş bırakılmadan kalem işleriyle bezenmiştir. Kubbeler, pandantif ve tromp yüzeylerde yoğun olarak süslemeyi görmektedir. Cami içinde bitkisel ve geometrik türde süslemelere yer verilmiştir. Ortada yer alan paye yüzeylerinde hat yazıları bulunmaktadır.

Bu çalışmada Edirne Eski Camii'nin plan ve mimarisi ile birlikte camide yer alan kalem işi süslemeleri ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Eski Cami, Mimari, Kalem işi, Kültürel Miras.

3. Eski Cami, Üç Şerefeli Cami ve Selimiye Camii Mimari Özellikleri ve Dönemsel Karşılaştırması

Sema KIZILELMA
Atatürk Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Araştırma Görevlisi

Özet

Edirne (Andrinople), Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin Rumeli'nde İstanbul'dan sonra ikinci şehri olmasının yanında aynı adlı olan vilayetin ve ikinci orduyu hümayunun da merkezi olması bakımından oldukça önemli bir tarihe sahiptir. Şehrin adının ve tarihinin önemi şehrin imarına ve gelişimine de birçok alanda katkı sunmuştur. Bu çalışma kapsamında şehre yapılan önemli mimari çalışmalardan camiler ve külliyeler ele alınacaktır. Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği ve 1568-1574 yılları arasında inşa ettiği Edirne Selimiye Camii başta olmak üzere birçok cami ve külliye farklı dönemlerde inşa edilmiş ve çoğu günümüzde varlığını korumaktadır. Hepsinin birbirinden farklı değere sahip olduğu mimarisi zengin bu şehrin dillerde ün yapmış bir tekerlemesinde, "Eski Cami'nin yazısı, Üç Şerefeli'nin kapısı, Selimiye'nin yapısı" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere bu üç caminin diğer camilerden farklı olan yanları ve eşsiz değerleri ortaya konulmuştur.

Ulu Cami tipinin önemli örneklerinden birisi olan Eski Cami'nin, 1403-1414 yılları arasında Yıldırım Bayezid Han'ın oğlu Emir Süleyman tarafından inşasına başlanmış ve Çelebi Sultan Mehmed tarafından yapımı tamamlanmıştır. Erken dönem yapılarından birisi olan cami, Edirne'nin tam merkezinde yer alır ve Yıldırım Bayezid Camii'nden sonraki Edirne'nin en eski camisidir. Tekerlemede de var olduğu gibi, bu caminin yazıları oldukça sanatlı ve kıymetlidir.

Erken dönem yapısı olarak geçen diğer yapı Üç Şerefeli Cami olup, yapımı ile ilgili iki rivayet vardır. Birisi Yıldırım Bayezid oğlu Musa Çelebi iken, bazı kaynaklarda II. Murad tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. Klasik dönemi hazırlayan cami olarak bilinen yapı, adını üç şerefesine de ayrı olarak çıkılabilen minaresinden almıştır. Üç Şerefeli Cami'nin iki kemer içinde kavsaranın yer aldığı kapı tekerlemede bahsedilen, en ilginç süslemeye sahip yapı kitabesidir.

Klasik dönem yapısı olan ve Mimar Sinan'ın ustalık eserim diye tanımladığı Selimiye Camii, tekerlemede bahsedilen üç camiden sonuncusudur. 2011 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giren Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi'nin fiziki ve işlevsel bütünlüğünü meydana getiren cami, iç (revaklı) avlu, dış avlu, medreseler, arasta, sıbyan mektebi, kütüphane ve muvakkithane korunması gereken sit alanı içinde yer almaktadır. Mekanların tümünün neredeyse tek kubbe altında toplandığı ve bu sebeple de merkezi mekânın en iyi örneği olarak dünya literatürüne girdiği bilinmektedir.

Edirne şehrinin adıyla birlikte anılan bu üç tarihi camii, tarihsel özelliklerine ek olarak mimari özellikleriyle beraber ele alınmıştır. Yapıyı öne çıkaran yapı teknikleri ve yapılarda meydana gelen dönemsel değişiklikler cami planları ana unsur olmak üzere cephe ve kesitlerle de desteklenerek irdelenmiştir. Her üç cami içinde çevresinde farklı dönemlerde eklenen ya da yıkılan, külliye dönüşmesinde etken olan mekanlar ele alınmış ve bunların benzer ve ortak yönleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, Yapısal Değişimler, Mimari Özellikler, Dönemsel Karşılaştırma.

4. 1746 Edirne Yangını'nın Dini Yapılarda Oluşturduğu Hasarlar

Dr. Hasan Ali CENGİZ

Trakya Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi

Özet

Edirne, tarihi süreçte afetlerden oldukça etkilenmiştir. Bu afetler, salgın hastalıklar, taşkınlar ve depremlerin yanı sıra yangınlar olmuştur. Depremlerin yıkıcı etkisinden kurtulabilmek için başta İstanbul olmak üzere Edirne'de de meskenler ahşaptan yapılmıştır. Şehirlerdeki bu ahşap yapılaşma çıkan yangınların büyümesine neden olmuştur.

Tarih boyunca yangınlardan zarar gören Edirne'de 1746 yılında da bir yangın çıkmıştır. Bu yangın 30'dan fazla mahalleyi yaktığından dolayı "Harîk-i Kebîr" (Büyük Yangın) olarak da bilinmektedir. Yangın 2 Ağustos 1746 tarihinde Üç Şerefeli Cami-i Şerîfi'nin yakınında bulunan bir dükkândan çıkmıştır. Önlenemeyen yangın, iki koldan yayılarak pek çok yeri yakmıştır. Yangının yayıldığı birinci kol, Üç Şerefeli Cami bölgesinden başlayarak Sepetçiler, Ağaçaşpazarı, Ketenciler, Çarıkçılar, Sipahipazarı ve Zindanaltı'na oradan da Kanlıpınar'a doğru ilerlemiştir. Yangının yayıldığı ikinci kol ise Unkapanı, Bedesten, Yemiş Kapanı ve Yediyolağzı'ndan Kadrihâne'ye ulaşmıştır. Arasta çarşısını yakan yangın Kara Mustafa Paşa Konağı'nı da yakarak Kanlıpınar'da diğer kol ile birleşmiştir.

Yangın, mevsimin yaz, çoğu yapının ahşaptan ve birbirine bitişik olması nedeniyle kısa süre içerisinde yayılmıştır. Ahşap olmayan kârgir yapıların da çatıları ve kurşun kaplamalarının yanında binaların ana yapıları da zarar görmüş ve pek çok yapı da yıkılmıştır. Bu yangın esnasında pek çok ev, dükkân, han ve çarşının yanı sıra cami, mescit, tekke gibi dini yapılar da zarar görmüştür. Yangının yayıldığı bölgelerde bulunan Eski Cami, Alamüddîn Camii, Abdurrahman Camii, Mehmed Ağa Camii olmak üzere dört cami zarar görmüştür. Yine yangının etkili olduğu bölgelerde bulunan Vakteyn Mescidi, Ali Paşa Mescidi, Gendü Küp Mescidi olmak üzere üç mescit ile Kadrihâne Tekkesi ve Veli Dede Tekkesi olmak üzere iki tekke de yanmıştır. Yangında zarar gören yapıların bir kısmı yangından hemen sonra tamirat keşifleri yapılarak onarımları yapılmıştır. Bazıları ise uzun süre bekledikten sonra onarımları yapılabilmektedir. Bazı yapıların ise tamiratları hiç yapılamamış ve yapılar zamanla tamamen yıkılarak boş arsa olarak kalmıştır. Bu çalışma ile yangında zarar gören dini yapılarda gerçekleştirilen tamirat keşiflerindeki veriler kullanılarak yangının bu yapılarda oluşturduğu hasarlar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, 1746 Yangını, Eski Cami, Vakteyn Mescidi, Kadrihâne Tekkesi.

IV. OTURUM

EDİRNE CAMİLERİ, İLİM VE HİKMET

1. Edirne Medreselerinde Dârü'l-Hadis ve Dârü'l-Kurrâ Kültürü

İbrahim MEMİŞ
Diyanet İşleri Başkanlığı
Adana Ceyhan İlçe Müftüsü

Özet

Kadım dini geleneğimizde Mekke'de Dârü'l-Erkâm ve Medine'de Ashab-ı Suffa gibi oluşumlar ve ilim merkezleri Kur'an ve sünnet merkezli bir hayatın inşa edilmesinin ve bu inşa sürecinin camiler bünyesinde olmasının önemini bize göstermektedir. Bu gayretler ayrıca Müslümanların ilme verdikleri değeri göstermesi bakımından önemlidir.

Edirne'de bu kültür müstesna örnekleriyle birlikte sunulmuştur. Dârü'l-hadis kültürü, Dârü'l-Hadis Camii ile Üç Şerefeli Cami bünyesinde daha çok yaygın iken Dârü'l-kurrâ kültürü ise daha çok Selimiye Camii bünyesinde yaygındır. II. Murad zamanında başlayan ve Kur'an ile hadis ilimleri merkezli daha çok yaygınlaşan bu kültürün Anadolu'nun ilim geleneğine ve İslamlaşmasına olan katkısı tebliğimizde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Selçuklular döneminde Bağdat'ta Nizâmiye Medreseleri ile yaygınlaşan bu kültür, Osmanlı döneminde de artarak devam etmiş ve dini ilimlerin yaygınlaşması ve kurumsallaşması yanında halkın İslâmî şuur ve idrakinin artmasına vesile olmuştur.

Medreselerdeki derecelenme dârü'l-hadis ve dârü'l-kurrâ medreselerinde de görülmüş olup, farklı kademelerde bünyesine öğrenci kabul etmiştir. Bu yönüyle de özgünlüğü olan bu kültürün Osmanlı ilim geleneğindeki yeri tebliğimizin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Bu medreselerde Kur'an ve hadis ilimlerinin yanı sıra temel İslâmî bilimler alanında farklı ilim dallarını içerdiği görülecektir. Bu da bizlere Edirne Medreselerinin, kendi döneminde Batı'daki bazı meşhur ilim merkezleriyle baş başa hatta örnek alınacak bir yapıda olduğunu bize göstermektedir. Tebliğimizde dârü'l-hadis ve dârü'l-kurrâ kültürü etrafında şekillenen bu eğitim sürecinin yani medreseden modern bilim anlayışına uzanan tarihsel süreçteki konumu da yer alacaktır.

Dârü'l-hadis ve dârü'l-kurrâ eğitiminin yapıldığı camilerde bazı mezhep anlayışlarının ve eğitim usullerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu konu da tebliğimizde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Edirne, Selimiye, Dârü'l-Hadis, Dârü'l-Kurrâ, Medrese, İlim.

2. Edirne’de Çok Amaçlı Müesseseler: Zaviyeli Camiler

Dr. Huriye EMEN

İstanbul Ayyansaray Üniversitesi

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Cami mimarisinde zaviyeli camiler, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş dönemlerinde önemli vazifeleri olan Ahi ve gezgin derviş gruplarına yönelik inşa edilmiş, dini faaliyetlerden çok topluma hizmet amaçlı işleyen yapılardır. Eyice, bu tip camilerin Osmanlı-Türk cami mimarisinde sadece ibadet kısımlarının dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir. Dolayısıyla Türk sanatında yaygın kullanımın aksine aslında “Ters T tipi cami” veya “Bursa tipi camiler” sınıflandırmasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yapı özelliği, XIV. yüzyılın ilk yarısından XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı mimarisi içerisinde kullanılmıştır.

Zaviyeli camilerin, imaret kavramıyla birlikte kullanımı söz konusudur. Erken dönemli Osmanlı mimarisinde “Ters T” planlı inşa edilmiş yapılar da imaret olarak değerlendirilmiştir. İmaret kelimesinin çok anlamlılığı, farklı yapı tipleri için kullanılması, bir kavram kargaşasına neden olmaktadır. Ancak imar edilmiş anlamına gelen, pek çok hizmeti bir arada sunan yapı gruplarını imaret olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti’nin başkentlerinden Edirne; dini, tasavvufi, sosyal ve kültürel mimarisiyle bu alandaki zenginliğinin büyük bir kısmını günümüze taşıyabilmiş şehirlerdendir. Şehir, Osmanlı mimarisinin çeşitli örneklerine ev sahipliği yapmıştır. Devletin ilk devirlerinde bazı yapıların birden fazla amaca hizmet ettiği bilinmektedir. Zaviyeli camiler/zaviye camileri bu kurumlardandır. Söz konusu yapılarda ibadet kısmı ile zaviye kısmı ayrı bölümlerden (hücrelerden) oluşmuş olup, bu bölümlerden ana namaz mekânına sadece pencerelerle bağlantı sağlanmış, ileriki dönemlerde pencereler tabhâne kısmından örülmek suretiyle hücreler bağımsız bir birim haline getirilmiştir. Kaynaklarda zaviye olarak kullanılan bölümler tabhâne olarak geçmektedir. Bu kısımlarda gelip geçici değil sürekli konaklama hizmetinin verildiğine dair çeşitli uzuvlar yer almaktadır. Tabhâneli camilerde yanlarda yer alan hücreler medrese, zaviye, mescit, toplanma ve konaklama mekânı gibi çeşitli amaçlara hizmet etmiştir.

Edirne’de erken dönem Osmanlı mimarisi örneği olarak zaviyeli cami sayılan yapı örnekleri mevcuttur. Zaviye hizmeti, bir imaret bünyesindeki caminin tabhâne kısımlarında gerçekleştirilmiştir. Zaviye faaliyetleri, imaretlerin eğitim, yeme içme, konaklama, şifa gibi çeşitli hizmetlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Yıldırım Bayezid İmaret (Eski İmaret) Camii, Mihal Bey İmaret (Orta İmaret) Camii, Muradiye İmaret Camii, Beylerbeyi İmaret Camii, Mezid Bey İmaret Camii, Şeyh Şücaeddin İmaret Camii ve Sultan II. Bayezid İmaret (Yeni İmaret) Camii erken dönem Osmanlı zaviyeli cami örnekleridir. Ayrıca zaviyeden camiye dönüştürülmüş yapılardan da söz etmek mümkündür. Bu çalışmada erken dönem Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan Edirne zaviyeli camilerini, fiziksel özelliklerini, hangi amaca hizmet ettikleri için aynı çatı altında birbirinden izole formda inşa edildiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma ile ilaveten Edirne’de dini ve tasavvufi yapılar arasındaki münasebet ekseninde Osmanlı yapı kültüründeki çok amaçlılık konusuna vurgu yapılacaktır. Zaviyeli camiler bağlı oldukları imaretleri çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Zaviyeli Camiler, Tabhâne, İmaret.

3. Mescid-i Nebevî'den Dergâhlara: Bir Gül Otağı, Edirne Hasan Sezâî Dergâhı

Doç. Dr. Gülay APA KURTİŞOĞLU
Trakya Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Hız. Peygamber bir eğitici olarak Allah'tan aldığı emirlerin nasıl uygulanacağını, hayatın her alanına nasıl aktarılacağını öğretmekteydi. Bu eğitim faaliyetlerinin merkezini Mescid-i Nebevî oluştuyordu. Sürekli insan yoğunluğunun olduğu bu mescit bir olmanın, birlik içinde olmanın somutlaşmış haliydi. Devlet işlerinin takibinin yapıldığı, yabancı elçilerin karşılandığı bir mekândı. Resmi işlerin de yürütüldüğü Mescid-i Nebevî'de halkla yönetici bir araya gelebiliyordu. Teori içinde sıkışıp kalmamış, birlik içinde yaşamının, eşref-i mahlûkat olarak Allah'ın hoşuna gidebilecek tüm davranışların ibadet kabul edildiği, güzel ahlakın hayatın her alanına nakşedildiği, İslamiyet'in kalbinin attığı yerd. Mescid-i Nebevî durağanlıktan uzak İslamiyet'i anlama, anlatma, yaşama ve yaşatma merkeziydi. Zaman içinde nüfusun artması, İslam devletlerinin çoğalması, karşılaşılan yeni kültürlerle Mescid-i Nebevî'nin bu çok fonksiyonlu halinden külliyeler ve farklı fonksiyona hizmet eden başka yapılar ortaya çıktı. İslam dünyasında son derece yaygın olan tarikat yapıları ise bu çok fonksiyonlu hali bir nebze de olsa sürdürmeye devam ettiler. Buldukları bölgenin iskânında, ziraat ve zanaatla ilgili alanlarda, eğitim ve sanatta, zor zamanlarda halk için ya da ihtiyaç sahipleri için birer sığınak olarak varlık gösterdiler. Bu tarikat yapıları içinde Edirne Hasan Sezâî Dergâhı da önemli örneklerden biridir.

Hasan Sezâî Halvetî-Gülşenî tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusu ve şairidir. Asıl adı Hasan olup 'Sezâî'nin ona mahlas olarak Niyazi-i Mısırî tarafından verildiği belirtilir. 1669'da (h. 1080) Mora Yarımadası'ndaki Gördes'te doğmuştur. Edirne'de Gülşeniyye tarikatının halifelerinden Aşık Musa'nın dergâhında Şeyh Mehmet Sırrî Efendi'ye mürit olmuş daha sonra Mehmed La'li Fenâî Efendi'ye bağlanmıştır. Şeyhi tarafından dergâhın vakıf gelirlerini toplamakla da görevlendirilmiş; bu görevinden sonra 'Cabi Dede Efendi' unvanını da almıştır. Aşık Musa Dergâhı'nda (kendi adıyla da anılan Hasan Sezâî Dergâhı'nda) yaklaşık otuz sekiz yıl boyunca şeyhlik yapmış; bu dönemde Mısır'a giderek Gülşenî Dergâhı'nın şeyhi olan İbrahim Çelebi'den icazet alarak Gülşenîliğin ikinci piri olarak kabul edilmiştir.

Gülşenîler Zaviyesi, Aşık Efendi, Gülşenî, Sezâî Tekkesi ve Şah Melek Zaviyesi adlarıyla da bilinen Hasan Sezâî Dergâhı; Talat Paşa Mahallesi, Bostan Pazarı Caddesi'nde yer almaktadır. Cami, türbe, şadırvan, çeşme ve hazireden oluşan tekkenin günümüze; minaresi, iki türbesi, şadırvanı, çeşmesi ve haziresi ulaşabilmiştir. Bu yapılar; doğu, kuzey ve güney yönlerinden bahçe duvarlarıyla çevrili bir avlu içerisinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mescid-i Nebevî, Dergâh, Hasan Sezâî Dergâhı, Gülşenîlik.

4. Edirne II. Bayezid Külliyesi

Özlem BULUT - Ahmet AĞAR
Serkan ÖZBALKAN - Veysel AYDIN
Türk Tarih Kurumu Müze Araştırmacıları

Özet

Edirne, jeopolitik konumundan dolayı tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Uzun bir süre Roma ve Bizans hakimiyeti altında kalmış olan kent, 1361 yılında Sultan I. Murad tarafından fethedilmiş ve Osmanlı Devleti'ne 92 yıl başkentlik yapmıştır. Fetih sonrası kentte yoğun imar faaliyetlerine girişilmiştir. İstanbul'un başkent olmasından sonra da kent önemini kaybetmemiş ve imar faaliyetlerine devam edilmiştir. Kentte cami, medrese, han, hamam, köprü, türbe gibi tek tek mimari eserler yapıldığı gibi ihtiyaca göre değişik amaçta ve fonksiyonda binaları bir araya getirerek de yapı toplulukları oluşturulmuştur. Bunlar arasında Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi de yerini almıştır.

Edirne kent merkezi dışında konumlanan külliye, Yeni İmaret Mahallesi'nde, Tunca Nehri'nin kuzeyinde yer almakta olup II. Bayezid'in emriyle Mimar Hayreddin tarafından h. 889-893 (m. 1484-88) yılları arasında yapılmıştır. Cami, tabhâne odaları, darüşşifa, tıp medresesi, imaret, kervansaray, hamam, çeşme, su terazisi, su değirmeni, güneş saati ve köprüden oluşmaktadır. Külliye, cami merkezinde olmak üzere çevresinde sosyal görevi olan yapıların düzenlenmesi suretiyle meydana getirilmiştir. Erken dönem külliyelerinde görülen dağınık plan şemasının aksine klasik dönem külliyelerinde görülen düzenli plan şemasının en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. II. Bayezid Külliyesi; darüşşifası, medresesi, camisi ve imaretiyle bulunduğu dönem içerisinde bu coğrafyayı aşan bir üne sahip önemli bir cazibe merkezidir. Sadece bu örnekle bile Osmanlı'nın imar gücünü okuyabiliyoruz.

Çalışmamızda II. Bayezid Külliyesi'nin mevcut yapıları tek tek incelenmiş olup yapıldığı dönemden itibaren tarihsel süreç içerisindeki geçirdiği evreler araştırılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Edirne, Külliye, Cami, Darüşşifa, Medrese, İmaret.